

“ความจริง” ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย: มุมมองทางกฎหมายใน วรรณกรรมเรื่อง รากบุญ ของ ช่อมณี¹

“The Truth” in Thai Criminal Justice System: Legal Perspectives on the Literature in Chomanee’s Rak Boon

จิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์^a

ไพบุลย์ ชูวัฒนากิจ^b

Jiraporn Adchariyaprasit^a

Paiboon Chuwattanakij^b

^{ab}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

เลขที่ 1 ถนนอุ่งนอก แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

Faculty of Humanities and Social Sciences, Suan Sunandha Rajabhat University,

1 U-Thong nok Road, Dusit, Bangkok 10300 Thailand

ผู้เขียนหลัก. เเมลติดต่อ: jiraporn.ad@ssru.ac.th

Corresponding author E-mail: jiraporn.ad@ssru.ac.th

บทคัดย่อ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทยให้ความสำคัญกับ “ความจริง” อย่างมาก เพราะเชื่อว่าทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม ผู้เสียหาย รวมถึงจำเลยได้ การสืบสวนสอบสวนหรือพิจารณาคดีของศาลจึงดำเนินไปเพื่อให้ความจริงปรากฏ บทความนี้จะศึกษากฎหมายผ่านงานวรรณกรรมโดยใช้มุมมองเชิงวิพากษ์และนิติศาสตร์แนวสตรีนิยมวิเคราะห์ความหมายและการสืบหา “ความจริง” ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย ในนวนิยายเรื่อง รากบุญ ของ ช่อมณี เพื่อเปิดเผยให้เห็นความคิดความเชื่อที่แฝงอยู่ในกระบวนการสืบหาความจริงนั้น จากการศึกษาพบว่า นวนิยายสื่อให้เห็น “ความจริง” ทางกฎหมายในหลายมิติ โดยความจริงมีความสำคัญต่อผู้เสียหายและการพิสูจน์ความผิด การสืบหาความจริงยังช่วยเปิดเผยให้เห็นชีวิตจิตใจและตัวตนของผู้เสียหาย รวมถึงสะท้อนระบบคิดของสังคมที่เกี่ยวกับกฎหมายอันเป็นความจริงในอีกมิติที่มักไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม ในวรรณกรรม ตัวละครหญิงถูกสร้างให้มีบทบาทสำคัญในการคลี่คลายคดีและช่วยเปิดเผยความจริงด้วยวิธีสืบแบบเฉพาะ เสียงของคนตายที่เปล่งให้นางเอกได้ยินสะท้อนการเรียกร้องความเป็นธรรมและความต้องการให้ความจริงปรากฏ ขณะเดียวกันก็สื่อให้เห็นความขาดพร่องว่าแห่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทยบางประการและการถูกเอาเปรียบของคนชายขอบในสังคมด้วย

คำสำคัญ: “ความจริง” ในกฎหมาย, กฎหมายกับวรรณกรรม, วรรณกรรมสืบสวนสอบสวน

1 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง ภาพเสนอกฎหมายในนวนิยายของมณีรัตน์ อัคริราภรณ์ ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ประจำปี 2559

Abstract

The “truth” in Thai criminal justice system is very important because it is what we believe that it provides fairness to the society, victims, including defendants. In this case, the investigation or court’s hearings are conducted in order to allow the truth to be appeared. In this article, it analyzes the definition and the investigation on “truth” in the novel titled *Rak Boon of Chomanee* by using a critical and Feminist Legal Theory to reveal the ideas, beliefs, or prejudices that lie behind the process of the truth investigation appeared in the novel. From the study, it was found in the novel presented that the truth was important to the victim and the proof of crime. The appeared truth had a complex meaning, both in terms of proving the offence and in terms of revealing life, mind, and reality behind the scenes that were not usually appeared in legal. The female characters were created to play an important role in solving the case and help revealing the truth through specific methods. The voice of the dead that was uttered to the main female character reflected the claim of fairness and the need for the truth to appear; whereas, it illustrated the lack of some points of the Thai criminal justice system and the action of taking advantages of marginalized people in Thai society.

Keywords: The truth in law, law and literature, investigative literature

1. บทนำ

นวนิยายเรื่อง *รากบุญ*² ผลงานของ ช่อมณี หรือ มณีรัตน์ อัศวิศราภรณ์ ได้รับการตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสารภาพยนตร์บันเทิง ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2549 จากนั้นจึงพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกในปี 2554 นวนิยายเรื่องนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก พิมพ์เป็นตอนๆ เพียงไม่กี่เดือนก็ได้รับคัดเลือกจากแพนนวนิยายทั่วประเทศให้เป็นนวนิยายยอดเยี่ยม ประจำปี พ.ศ. 2549³ ต่อมาในปี 2555 บริษัททีวีซีน แอนด์ พิกเจอร์ สร้างเป็นละครแนวแฟนตาซีที่ถึงสืบสวนสอบสวน

2 ช่อมณี. *รากบุญ* (กรุงเทพฯ : แสงดาว), 2554.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า คำนำผู้เขียน.

ออกอากาศทางช่อง 3 ซึ่งได้รับการตอบรับจากผู้ชมอย่างดี และมีภาค 2 ในปี พ.ศ. 2557 ที่รู้จักในชื่อว่า *รากบุญ 2 ตอน รอยรักแรงมาร*

เรื่อง *รากบุญ* เป็นเรื่องเกี่ยวกับการคลี่คลายคดีฆาตกรรม มี เจตยา หญิงสาวนักศึกษากฎหมายเป็นตัวละครเอกช่วยตำรวจคลี่คลายคดี เจตยามีฐานะยากจนต้องทำงานตบแต่งศพเพื่อหารายได้พิเศษและจุนเจือครอบครัว การทำงานนี้ทำให้เธอได้รับกล่องรากบุญจากลุงทิวเพื่อนร่วมงาน กล่องรากบุญนี้ทำให้เจตยามีพลังพิเศษโดยมองเห็นภาพเหตุการณ์สุดท้ายของผู้ตายได้ โดยหากเจ้าของกล่องคลี่คลายคดีของผู้ตายที่เป็นวิญญาณซึ่งมาเรียกร้องให้ “บอกความจริง” ว่าตนตายได้อย่างไรได้สำเร็จ 3 ครั้ง เธอจะสามารถขอความปรารถนาต่อกล่องได้หนึ่งสิ่ง เจตยาคลี่คลายคดีได้และขอให้แม่หายป่วย ต่อมาเจตยาต้องการทำลายกล่องรากบุญเพราะเห็นว่าเป็นสะสมของกิเลส โดยเธอยอมสละชีวิตของตนเพื่อแลกกับชีวิตของแม่และน้องชายและการทำลายกล่องรากบุญ ซึ่งในที่สุดเธอสามารถทำลายกล่องได้ จากนั้นวิญญาณของเจตยาเดินทางไปพบมัจจุราช อย่างไรก็ตาม ด้วยความดีและความเสียสละของเจตยาทำให้มัจจุราชให้เธอกลับไปมีชีวิตอีกครั้ง

ช่อมณีสร้างโครงเรื่องรากบุญให้มีลักษณะผสมผสาน โดยใช้เรื่องแนวสืบสวนสอบสวนเป็นโครงเรื่องหลักผสมผสานกับเรื่องวิญญาณคนตายในคดีฆาตกรรมและเรื่องรักระหว่างพระเอกกับนางเอกเป็นโครงเรื่องรอง การผสมผสานรูปแบบการประพันธ์เปิดโอกาสให้ช่อมณีใส่เรื่องราวเกี่ยวกับกฎหมาย ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สามารถกล่าวได้โดยง่ายหรือกล่าวถึงได้ ดังจะเห็นว่าสังคมไทยไม่มองกฎหมายอย่างจริงจังว่าตัวนี้หากกฎหมายเป็นธรรมหรือไม่ แต่มักมองว่าคนในกระบวนการยุติธรรมให้ความเป็นธรรมกับเขาได้หรือไม่แทน การใส่โครงเรื่องรักและเรื่องผีผสมผสานไปกับการฆาตกรรมจึงเปิดโอกาสเรื่องราวเหล่านี้ถูกถ่ายทอดออกมา และยังสามารถวิพากษ์วิจารณ์กระบวนการยุติธรรมได้โดยไม่ถูกเพ่งเล็ง

ใน *รากบุญ* ช่อมณีใช้ผู้เล่าแบบผู้รู้แจ้ง (Omniscient narrator) ในการเล่าเรื่อง ทำให้ผู้อ่านล่วงรู้เหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวละครได้หมด กลวิธีดังกล่าวเปิดโอกาสให้ช่อมณีนำเสนอเรื่องราวของบุคคลในเรื่องทั้งเจตยา ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด ตำรวจ หรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้อย่างรอบด้าน ทำให้เห็นภาพของคดีและความรู้สึกนึกคิดของตัวละครในเรื่องปรากฏได้โดยตรงโดยไม่ผ่านปากหรือสายตาของใครเป็นการเฉพาะ กลวิธีการเล่าเช่นนี้ยังสอดคล้องกับการนำเสนอเรื่องราวความไม่เป็นที่เกิดขึ้นกับผู้ตายหรือผู้เสียหายในคดีความต่าง ๆ ในเรื่อง เพราะเปิดโอกาสให้ตัวละครทุกตัวได้นำเสนอภาพเหตุการณ์หรืออารมณ์ความรู้สึกนึกคิดได้อย่างเท่าเทียม และให้ผู้อ่านเป็นผู้ตัดสินความผิดชอบชั่วดีของตัวละครในเรื่องเอง กลวิธีดังกล่าวยังทำให้ผู้อ่านสัมผัสถึงเหตุการณ์และความรู้สึกต่าง ๆ ได้ง่าย อันเป็นการขยายกรอบการรับรู้เกี่ยวกับคดีความและบุคคลในคดีให้กว้างขวางขึ้น

วรรณกรรมของช่อมณีส่วนใหญ่มักเกี่ยวกับกฎหมายหรือการสืบสวนสอบสวน ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากที่ช่อมณีสำเร็จการศึกษาด้านกฎหมาย โดยมีอาชีพเป็นนักเขียนและที่ปรึกษาด้านกฎหมาย ดังที่ช่อมณีให้สัมภาษณ์ถึงการเขียนนวนิยายของเธอไว้อย่างน่าสนใจว่า

“มีหลายเรื่องที่น่าสนใจทางกฎหมายเข้าไปสอดแทรกในนิยาย เพื่อเสริมความรู้ให้กับผู้อ่านว่า มีเรื่องแบบนี้เกิดขึ้นในสังคมด้วยเช่นกัน ตัวละครแสดงให้เห็นความทุกข์จากการทำผิดกฎหมาย ตัวเอกก็เล่าถึงทางแก้ไขซึ่งมีทั้งยากและง่ายผสมกัน มันเป็นเรื่องรอบตัวที่บางคนอาจไม่เคยเจอ แต่มันมีในสังคมจริง ๆ ตัวเองจึงมักนำประสบการณ์และความผิดพลาดของคู่คดีในศาลมาเขียนผ่านนิยาย เสริมความรู้ให้คนอ่านเข้าใจง่ายผ่านตัวละคร ซึ่งนิยายจะทำให้คนอ่านเข้าใจความผิดพลาดของคนอื่นได้ง่ายและจำเป็นบทเรียนได้เร็ว”⁴

คำสัมภาษณ์ของช่อมณีสะท้อนให้เห็นการนำประสบการณ์ส่วนตัว อารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อผู้คนในคดีมาผสมผสานกับประสบการณ์ร่วมทางสังคม ซึ่งช่วยเชื่อมโยงผู้คนให้ได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับกฎหมาย ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนในคดีและต้องการให้เป็นบทเรียนแก่สังคม งานเขียนของช่อมณีจึงมีนัยสำคัญมากกว่านวนิยายแนวสืบสวนสอบสวนเพื่อความบันเทิงทั่วไป

นวนิยายไทยแนวสืบสวนสอบสวนจำนวนมากมักใช้โครงเรื่องรักเข้าไปประกอบหรือใช้โครงเรื่องรักเป็นโครงเรื่องหลัก เรื่องสืบสวนสอบสวนกลายเป็นเครื่องเร้าความสนใจผู้อ่าน และอาจปฏิเสธไม่ได้ว่า มุมมองของนักอ่านไทยต่อเรื่องแนวสืบสวนสอบสวนนั้นมักมองว่ามีเนื้อหาหนัก ทำให้นักอ่านมีเฉพาะกลุ่มที่สนใจเท่านั้น และยังส่งผลต่อการสร้างวรรณกรรมมีน้อยด้วย ดังที่ช่อมณีกล่าวสะท้อนการเขียนงานวรรณกรรมประเภทสืบสวนสอบสวนว่ามีน้อยไว้ว่า “คิดว่าคนไทยน่าจะได้อ่านนวนิยายบ้างจึงเริ่มลงมือเขียน โดยเฉพาะการนำข้อกฎหมายไปสอดแทรกกับเนื้อหา เพื่อให้สาระกลายมาเป็นความสนุกสำหรับผู้อ่าน หรือการต่อสู้ที่เน้นการใช้ปัญญาหรือไหวพริบเป็นหลัก”⁵ คำกล่าวของช่อมณีสื่อให้เห็นสถานะของการเขียนและการอ่านวรรณกรรมที่เกี่ยวกับกฎหมายและการสืบสวนสอบสวนที่มีไม่มากนัก อีกทั้งยังสื่อให้เห็นความพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของวรรณกรรมแนวนี้ให้มีทั้งสาระและความสนุกสนานผสมผสานกันไป ซึ่งน่าจะช่วยให้ผู้อ่านสนใจอ่านมากขึ้น

ความน่าสนใจในงานวรรณกรรมของช่อมณีอยู่ที่การนำเสนอเรื่องกฎหมาย การสืบสวนสอบสวนและให้ภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีในมุมมองใหม่ โดยเปิดเผยให้เห็นความจริงในมิติต่าง ๆ

4 ยุทธชัย สว่างสมุทรชัย. (17 ตุลาคม 2555). **นัดพบนักเขียน: งานเขียนสะท้อนสังคมผ่านปลายปากกา ‘ช่อมณี’**. สืบค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2560 จาก www.all-magazine.com.

5 เรื่องเดียวกัน.

ทั้งด้านการคลี่คลายคดีและ “ความจริง” ในหลายมิติ อันได้แก่ความจริงที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต จิตใจ และผลกระทบของผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงทำให้ได้รับความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม วรรณกรรมเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้คนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมได้เล่าเรื่องของตนหรือเป็นปากเสียงถ่ายทอดเรื่องราวของผู้อื่น โดยไม่ถูกตั้งคำถามเพราะถูกมองเป็นเรื่องแต่ง

2. ความจริงทางกฎหมายกับความจริงของปัจเจก

ประเด็นเรื่อง “ความจริง” ในทางกฎหมายมีความสำคัญ เนื่องจากมีผลต่อการพิสูจน์การกระทำผิด ซึ่งมีหลักในการพิสูจน์ว่า “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นต้องพิสูจน์”⁶ ผู้ที่กล่าวอ้างจึงมีหน้าที่นำสืบให้ได้ตามที่อ้างนั้น พยานหลักฐานจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนคำกล่าวอ้างของตน ความจริงในทางกฎหมายปรากฏจากการสืบสวนสอบสวนโดยการรวบรวมพยานหลักฐาน โดยการสืบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (10) หมายถึง “การแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน ซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด”⁷ ส่วนการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) หมายถึง “การรวบรวมพยานหลักฐานซึ่งอาจจะพยานบุคคล พยานวัตถุ พยานเอกสาร”⁸ จากความหมายจะเห็นว่า ทั้งการสืบสวนสอบสวนมุ่งกระทำไปเพื่อหาและรวบรวมพยานหลักฐาน ทั้งนี้ การรวบรวมพยานหลักฐานนั้นดำเนินไปเพื่อ “จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ”⁹ คำกล่าวนี้ สะท้อนความสำคัญของการสืบสวนสอบสวนเพราะนำไปสู่การค้นพบพยานหลักฐานที่จะใช้พิสูจน์ความผิด ซึ่งจะมีผลต่อทั้งผู้เสียหายและผู้ต้องหาตั้งแต่ชั้นสอบสวน ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิด พนักงานสอบสวนจะงดการสอบสวน แต่ถ้าปรากฏตัวผู้กระทำความผิด พนักงานสอบสวนจะทำความเห็นควรส่งฟ้องต่อศาล พร้อมส่งสำนวนการสอบสวนแก่พนักงานอัยการ ฉะนั้น การสืบสวนสอบสวนเพื่อหาพยานหลักฐานจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง แนวคิดเกี่ยวกับการสืบสวนสอบสวนนี้มีผลต่อการสร้างโครงเรื่อง รากบุญ ที่เน้นการหาหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิด

“ความจริง” ที่ปรากฏในการสืบสวนสอบสวนเน้นความจริงที่เป็นรูปธรรม เป็นเหตุเป็นผล

6 สมชาย ปรีชาศิลปกุล, นิติศาสตร์ไทยเชิงวิพากษ์ (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2549), หน้า 171.

7 สุวัฒน์ชัย ใจหาญ, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์, 2530), หน้า 105.

8 เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบาย หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการดำเนินคดีในชั้นตอนก่อนการพิจารณา, กรุงเทพฯ : พลสยาม, 2553, หน้า 473.

9 เรื่องเดียวกัน, หน้า 473.

พิสูจน์ได้ ซึ่งสะท้อนความเป็นภาวะวิสัย ดังจะเห็นว่า มีการนำนิติวิทยาศาสตร์เข้ามาพิสูจน์ความผิด หรือการสรุปสำนวนคดีของตำรวจที่เน้นข้อเท็จจริงทางคดีเพื่อพิจารณาว่าเป็นความผิดหรือไม่ฐานใด สะท้อนให้เห็นการประกอบสร้างความจริงขึ้นมา ความจริงที่ปรากฏจึงเป็น “ระบอบของความจริง” ที่ถูกสถาปนาขึ้นจากผู้มีอำนาจ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “วาทกรรม” แบบหนึ่ง ความจริงจึงไม่มีความจริงแท้หรือมีความจริงเพียงรูปแบบเดียว ดังที่ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) กล่าวถึงวาทกรรมกับความจริงว่า “แนวคิดเรื่องวาทกรรมนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า “ความจริงในอุดมคติ” หรือ “ความจริงสัมบูรณ์” นั้นไม่ได้มีอยู่จริง หากแต่ความจริงเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับบริบทและสายสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจ”¹⁰ ความจริงที่ถูกประกอบสร้างยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดกรอบการรับรู้และความคิดของคนในสังคมและมีอิทธิพลต่อการกำหนดนิยามตัวตนและบทบาทของบุคคล ดังจะเห็นว่า ประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึกและตัวตนเชิงปัจเจกของบุคคลในคดีมักถูกมองข้ามหรือทำให้กลายเป็นวัตถุที่ถูกขีดเขียนให้เข้าตามขนบทาง กฎหมายที่เน้นความเป็นภาวะวิสัย

“ความจริง” เป็นแก่นเรื่องหลักของ *รากบุญ* โดยเรื่องราวทั้งหมดดำเนินไปเพื่อให้ความจริงในคดีคลี่คลาย การนำเสนอความจริงใน *รากบุญ* มีความน่าสนใจมาก เพราะสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการสืบสวนสอบสวนและการหาพยานหลักฐาน โดยพยานหลักฐานต้องน่าเชื่อถือ ดังจะเห็นว่า แม้เจตียาจะมีพลังลึกลับมองเห็นเหตุการณ์สุดท้ายของผู้ตาย ทำให้ล่วงรู้ว่าผู้ตายตายได้อย่างไร ใครเป็นฆาตกร หากแต่เธอไม่สามารถเป็นประจักษ์พยานได้ เพราะกระบวนกฤษฎีธรรมไม่ยอมรับสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้หรือเป็นเพียงพยานบอกเล่า¹¹ เพราะไม่น่าเชื่อถือ เจตียาจึงต้องสืบหาหลักฐานที่สามารถพิสูจน์การกระทำผิด ซึ่งสะท้อนการยอมรับการเข้าสู่กระบวนกฤษฎีธรรม

อย่างไรก็ดี *รากบุญ* เปิดเผยให้เห็นมุมมองความจริงทางคดีในมิติที่หลากหลายโดยเฉพาะด้านจิตใจ ประสบการณ์หรืออารมณ์ความรู้สึก ทั้งก่อนและหลังคดี ทั้งของผู้เกี่ยวข้องโดยตรง อาทิ ผู้ตาย ผู้กระทำผิด ตำรวจ และไม่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ซึ่งเปิดเผยให้เห็นตัวตนเชิงปัจเจก และทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในคดีมีโอกาสในการให้เหตุผลในการกระทำหรือเรียกร้องความเป็นธรรม ในขณะที่

10 Michael Foucault. “Truth and Power”, ใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์. *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 109-110.

11 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ มาตรา 226/3 วรรคสอง บัญญัติว่า

“ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า เว้นแต่

(1) ตามสภาพ ลักษณะ แหล่งที่มา และข้อเท็จจริงแวดล้อมของพยานบอกเล่านั้นน่าเชื่อว่าพิสูจน์ความจริงได้ หรือ

(2) มีเหตุจำเป็น เนื่องจากไม่สามารถนำบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่ได้เห็น ได้ยิน หรือทราบข้อความเกี่ยวในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นด้วยตนเองโดยตรงมาเป็นพยานได้ และมีเหตุผลสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมที่จะรับฟังพยานบอกเล่านั้น”.

ที่ผู้อ่านก็สามารถมองเห็นที่มาที่ไปของเหตุการณ์และเข้าใจภาพเหตุการณ์ทั้งหมดโดยไม่ต้องวนตัดสิน
ไปก่อน ดังจะเห็นว่า ใน *รากบุญ* ช่อมณีสร้างให้ผู้ตายเปล่งเสียงให้บอกความจริง ซึ่งสะท้อนให้เห็น
ความตายของผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมและต้องการให้ความจริงเปิดเผย วิญญาณคนตายที่
เปล่งเสียงออกมาในส่วนนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนชายขอบ ซึ่งสื่อให้เห็นปัญหาเรื่องความไม่เป็นธรรมที่
มักเกิดกับคนที่ไม่ม้อานาจ ไม่มีสิทธิมีเสียง คดีความต่าง ๆ มักถูกทำให้เงียบไปหรือสรุปคดีง่าย ๆ
ดังที่ เจตียากล่าวว่า “เพราะความจนจึงสรุปให้ปิดคดีง่าย ๆ ฉันทอยากทวงความยุติธรรมให้ลุงสมิธ
และเมียของเขา”¹² ข้อวิพากษ์นี้เป็นความจริงที่ไม่ถูกกล่าวถึงอย่างเปิดเผย แต่สะท้อนได้ใน
วรรณกรรม

การนำเสนอความจริงใน *รากบุญ* ยังเชื่อมโยงกับเรื่องเพศด้วย จะเห็นว่า ใน *รากบุญ*
ช่อมณีเลือกให้ตัวละครหญิงมีบทบาทในการคลี่คลายคดีแม้จะไม่ได้เป็นตำรวจ เจตียาถูกสร้างให้
เป็นตัวละครผู้รักความยุติธรรม ฉลาด ช่างสังเกตและเสียสละเพื่อส่วนรวม อีกทั้งยังมีบทบาทในการ
คลี่คลายคดีมากกว่าตำรวจ ซึ่งดูจะขัดแย้งกับนวนิยายแนวสืบสวนสอบสวนตามขนบ ที่ตัวละครเอก
มักเป็นผู้ชาย ตัวละครหญิงมักเป็นเหยื่อหรือตัวประกอบ ฝ่ายชายยังถูกฉายภาพให้เป็นผู้ปกป้อง
คุ้มครองหรือผดุงความยุติธรรม ส่วนฝ่ายหญิงเป็นผู้ต้องได้รับการปกป้องและอ่อนแอ การปรับ
เปลี่ยนให้ตัวละครหลักเป็นผู้หญิงส่งผลให้ความจริงถูกนำเสนอในลักษณะที่แตกต่างจากวรรณกรรม
สืบสวนสอบสวนตามขนบ อีกทั้งยังเห็นวิธีการสืบสวนสอบสวนในแบบเฉพาะ เป็นการเปิดพื้นที่ให้
ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทในพื้นที่ของผู้ชาย

วรรณกรรมที่คัดสรรมานี้มีลักษณะแตกต่างจากวรรณกรรมสืบสวนสอบสวนตามขนบ ตัว
ละครหญิงมีบทบาทสำคัญในเรื่อง และยังมีตัวละครผีเข้ามาประกอบ ซึ่งอาจสื่อให้เห็นถึงความ
พยายามของผู้เขียนที่จะนำเสนอภาพแทนกฎหมายและบทบาทผู้หญิงในกระบวนการยุติธรรมใน
มุมมองใหม่ การนำเสนอภาพแทนดังกล่าวยังเปิดเผยให้เห็นความจริงอีกแง่มุมหนึ่งที่เกี่ยวข้อง
กฎหมายและการทำงานของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม เห็นตัวตนและการต่อสู้ ต่อรองของ
ผู้หญิง และเห็นความตายอย่างไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเสียงของผู้ตายที่ส่วนใหญ่เป็นคนชาย
ขอบในมิติที่หลากหลาย การศึกษากฎหมายผ่านวรรณกรรมเป็นช่องทางให้ผู้อ่านได้เข้าไปสัมผัส
และรับรู้ตัวตนของปัจเจกบุคคลไม่ว่าจะเป็นคนชายขอบ ผู้หญิง ผู้ตายหรือผู้ที่อยู่ในกระบวนการ
ยุติธรรม บทความนี้จะศึกษากฎหมายและกระบวนการยุติธรรมผ่านวรรณกรรม โดยมุ่งวิเคราะห์
ความหมายและการสืบหาความจริงในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย โดยใช้มุมมองเชิงวิพากษ์
และนิติศาสตร์แนวสตรีนิยมเป็นกรอบความคิด เพื่อให้เกิดความเข้าใจและขยายมุมมองที่เกี่ยวกับ
“ความจริง” ในกระบวนการยุติธรรมออกไป

12 ช่อมณี. *รากบุญ*, หน้า 268.

3. ผู้หญิงกับบทบาทการสืบหาความจริง

ประเด็นเรื่องเพศถูกมองว่าปรากฏอยู่ในกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม นักนิติศาสตร์แนวสตรีนิยมเชื่อว่ากฎหมายและบทบาทของกฎหมายที่ดำรงอยู่นั้น สะท้อนผลประโยชน์ของมนุษย์เพศชายมากกว่าเพศหญิง ประหนึ่งมีธรรมชาติความเป็นชายในตัวกฎหมาย¹³ นักสตรีนิยมยังตั้งคำถามกับกฎหมายว่า “กฎหมายได้ละเอียดหรือเพิกเฉยต่อประสบการณ์และค่านิยมที่ดูเหมือนว่าเป็นของผู้หญิงมากกว่าผู้ชายอย่างไร มาตรฐานและแนวคิดทางกฎหมายได้ทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบอย่างไร คำถามเหล่านี้มีนัยว่ากฎหมายนั้น นอกจากจะไม่มีความเป็นกลางทางเพศแล้ว ยังเป็น “ผู้ชาย” อีกด้วย”¹⁴ ซึ่งทั้งหมดอยู่ในกรอบโครงสร้างทางสังคมกรอบใหญ่คือปิตาธิปไตย สังคมปิตาธิปไตยสร้างและสืบทอดมายาคติเกี่ยวกับธรรมชาติของเพศในแบบทวิลักษณ์ กล่าวคือ สร้างให้ผู้ชายสัมพันธ์กับความเป็นเหตุเป็นผล ความเป็นระเบียบ เข้มแข็ง ส่วนผู้หญิงสัมพันธ์กับอารมณ์ความรู้สึก ความไร้ระเบียบ และอ่อนแอ ซึ่งเอื้อให้อำนาจกับผู้ชายมากกว่า มายาคติดังกล่าวทำให้ผู้ชายมีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมมากกว่าผู้หญิง ดังจะเห็นว่า การเขียนกฎหมาย บุคลากรหรือกระบวนการสืบสวนสอบสวนล้วนถูกสร้างหรือเป็นพื้นที่ของผู้ชายเกือบทั้งสิ้น กฎหมายจึงมีนัยเป็น “การเมืองเรื่องเพศ” อย่างหนึ่ง

อิทธิพลของมายาคติทางเพศที่ส่งผลต่อบทบาทหญิงชายในกระบวนการยุติธรรมสะท้อนให้เห็นได้จากขนบการเขียนวรรณกรรมแนวสืบสวนสอบสวนที่ตัวละครเอกมักจะเป็นชาย การใช้ตัวละครชายเป็นตัวละครหลักเป็นที่นิยมและเป็นขนบหลักของการแต่งเรื่องแนวนี้มาอย่างต่อเนื่อง ตัวละครหญิงที่ปรากฏมักเป็นตัวละครประกอบ เป็นเหยื่อหรือเป็นตัวเสริมบทบาทให้กับตัวละครชายเสียมากกว่า การสร้างตัวละครในลักษณะดังกล่าวจะสร้างภาพแทนให้ผู้หญิงห่างไกลจากตัวบทกฎหมาย ไม่มีความรู้ กลายเป็นฝ่ายถูกกระทำ ซึ่งเป็นการลดทอนคุณค่า ตัวตน และความรู้ความสามารถของผู้หญิงไป

ขอมถึสร้างสรรค่นวนิยาย โดยนำความรู้ทางด้านกฎหมายใส่ไปในเนื้อหาและให้ตัวละครหลักเป็นผู้หญิง โดยเธอมองว่า การเขียนนวนิยายมีอิทธิพลต่อความคิดจิตใจของผู้อ่านเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งเป็นกลุ่มผู้อ่านส่วนใหญ่ ในบทสัมภาษณ์ ขอมถึกล่าวถึงประเด็นการอ่านนวนิยายของผู้หญิงไว้อย่างน่าสนใจว่า “ผู้หญิงจึงมักชอบอ่านนิยาย แต่มีความรู้ทางด้านกฎหมายน้อยเหลือเกิน ตัวเองเลยสอดแทรกความรู้ตรงนี้เข้าไปในนิยาย รวมถึงอยากส่งเสริมให้ผู้หญิงรู้จักคุณค่าของตัวเองมากขึ้น ว่าตัวเองนั้นสามารถยืนหยัด เข้มแข็ง และปกป้องตัวเองได้”¹⁵ คำกล่าว

13 จริญญา โฆษณานันท์. นิติปรัชญาแนววิพากษ์ (กรุงเทพฯ ฯ : นิติธรรม, 2555), หน้า 80.

14 Katherine Bartlett. Feminism Legal Methods. อ้างใน พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์, “Feminist Legal Theory”, *ตุลพาท*, 46(2), หน้า 93.

15 ยุทธชัย สว่างสมุทรชัย. (17 ตุลาคม 2555). *นัดพบนักเขียน: งานเขียนสะท้อนสังคมผ่านปลายปากกา ‘ขอมถึ’*.

ของช่อมณีสะท้อนให้เห็นพันธกิจของนักเขียนหญิงที่มีต่อผู้หญิงและสังคม และช่วยเชื่อมโยงกฎหมายเข้ากับผู้หญิง อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการอ่านของผู้หญิงไม่ใช่เป็นกิจกรรมฆ่าเวลาหรือเป็นเรื่องที่เปล่าประโยชน์ซ้ำซาก หากแต่เป็นกิจกรรมที่ช่วยประเทืองความรู้ ประสบการณ์ และสามารถสร้างจิตสำนึกใหม่ในการปกป้องหรือตระหนักถึงคุณค่าของตนได้ จากแนวคิดของช่อมณีดังกล่าว ทำให้ปฏิเสธไม่ได้ว่า การสร้างสรรค์ตัวละครเอกให้เป็นผู้หญิงและมีบทบาทในทางกฎหมายน่าจะเป็นความตั้งใจ ซึ่งสื่อถึงนัยยะทางเพศอย่างสำคัญ

ใน *รากบุญ* ช่อมณีเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงได้เข้าไปโลดแล่น แสดงความสามารถในทางกฎหมาย โดยสร้างตัวละครเอกให้เป็นผู้หญิงและมีบทบาทในการคลี่คลายคดี และมีส่วนร่วมในการสืบสวนสอบสวน อย่างไรก็ดี ช่อมณีไม่ได้สร้างให้เจดियाเป็นตำรวจ หากแต่เป็นนักศึกษากฎหมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการมีความรู้ด้านกฎหมายและมีจิตสำนึกแห่งความยุติธรรมและเสียสละ ซึ่งช่วยนำพาให้เธอเข้าไปในโลกของผู้ชายและมีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมไม่แพ้ผู้ชาย ช่อมณีสื่อให้เห็นว่าบุคคลที่จะคลี่คลายคดียังไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมเสมอไป หากแต่เป็นผู้ที่รักในความยุติธรรมและเสียสละด้วย

ใน *รากบุญ* เจดियाถูกสร้างให้เป็นหญิงช่างสังเกต เก่งกล้า รักความยุติธรรมและเสียสละ แม้เจดियाจะไม่ใช่ตำรวจแต่เธอเป็นตัวหลักในการคลี่คลายคดี อย่างไรก็ตาม การคลี่คลายคดีของเจดियाไม่ได้ทำไปตามวิธีการตามขนบของตำรวจ หากแต่ทำตามวิธีการแบบเฉพาะของเธอเอง บางครั้งเจดियाทำตัวเป็นนักสืบ นักสังคมสงเคราะห์ นักนิติวิทยาศาสตร์ และนักกฎหมาย วิธีการดังกล่าวเปิดโอกาสให้เจดियाสามารถเข้าไปสืบค้นหาหลักฐานได้ง่ายและรวดเร็วกว่า ดังเช่นตอนที่ เจดियाสืบหาความจริงคดีของเอียด เธอทำตัวคล้ายนักสืบ ช่างสังเกต กล้าหาญและมีความรู้เรื่องยาเสพติด

“โชคดีที่ประตูห้องพักของพิทยากำลังรอแม่บ้านมาปิดล็อก เจดियाเข้าไปในห้องแล้วมองสำรวจห้องอย่างละเอียด พลังสุดคมกลืนแปลก ๆ ในห้อง ข้าวของหลายชิ้นวางอยู่บนพื้น เมื่อเดินไปที่โต๊ะญี่ปุ่นข้างเตียง จึงเห็นคราบผงสีขาวที่เจ้าหน้าที่เก็บไปไม่หมด ทำให้หล่อนคาดเดาว่ากลืนแปลก ๆ นั้นมาจากผงสีขาวที่น่าจะมีการเผาเพื่อสุดคม

“ยาเสพติด!” หล่อนพึมพำ หลังจากสุดคมใกล้ ๆ แล้วยืนมองเตียงนอนซึ่งไม่มีรอยย่น มันแสดงว่ายังไม่มีการนอนบนเตียงเลย

เจดियाเหลือบไปเห็นสร้อยข้อมือเส้นหนึ่งตกในซอกตู้โชว์ซึ่งมีโทรทัศน์ตั้งอยู่ จึงหยิบกล้องดิจิทัลออกมาจากเบ้ที่หลังเพื่อถ่ายภาพเก็บไว้ แล้วจึงล้วงมือเข้าไปหยิบมันออกมามองพินิจด้วยหัวใจเด่นระทึก”¹⁶

16 ช่อมณี. *รากบุญ*, หน้า 139.

วิธีการสืบสวนของเจตียายังสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ง่าย และสามารถเข้าไปสืบข้อมูลได้โดยไม่จำเป็นต้องมีคดีเกิดขึ้นหรือมีการแจ้งความก่อน ซึ่งสะท้อนการทำงานเชิงรุก ดังเช่น กรณีชายชราในบ้านสงเคราะห์หายตัวไป เจตียาเข้าไปสืบหาหลักฐานจนพบว่าเจ้าของสถานสงเคราะห์เป็นฆาตกร โดยเข้าไปในบ้านพักคนชราในฐานะนักสังคมสงเคราะห์พร้อมเพื่อนของเธอ ด้วยภาพลักษณ์ที่เป็นมิตร จริตใจของเจตียาทำให้เธอได้รับข้อมูลที่สำคัญจากคนชรา และเธอยังกลายเป็นความหวังและที่พึ่งสุดท้ายของกลุ่มคนชราด้วย หรือในกรณีของกิ่งเด็กเร่รอนที่ขายบริการแล้วถูกฆ่าตาย เจตียาแกะรอยและสืบหาความจริงจนจับตัวคนร้ายและช่วยเหลือเพื่อนของกิ่งอีกสองคนไว้ได้อย่างรวดเร็ว วิธีการสืบของเจตียาสะท้อนการทำงานที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แม้เจตียาจะใช้วิธีการเฉพาะของเธอ แต่เธอก็นำหลักฐานไปให้ตำรวจสะท้อนให้เห็นการยอมรับการอยู่โนนขนบของกระบวนการยุติธรรมด้วย

การคลี่คลายคดีของเจตียาช่วยเปิดเผยรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคดีและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในคดีที่กระบวนการยุติธรรมมักมองข้ามไป ดังจะเห็นว่า การเข้าไปสืบของเจตียาเผยให้เห็นเบื้องหลังของตัวละครต่าง ๆ ในด้านอารมณ์ความรู้สึก เหตุผล ผลกระทบ หรือความเสียหายต่าง ๆ ทั้งก่อนและหลังคดีเกิดขึ้นซึ่งมีความซับซ้อนและมีรายละเอียดอย่างมาก ดังเช่น คดีที่ป้อม หญิงพิการถูกฆ่าซึ่งเอาเลือดเตอรืที่ถูกรางวัลที่สองไป เบื้องหลังความตายนั้น พบว่า เลือดเตอรืรี มีความสำคัญกับป้อมมาก เพราะเธอเป็นหญิงพิการ เงินดังกล่าวจะช่วยให้เธอมีชีวิตที่ดีขึ้น หรือแม้กระทั่งผู้กระทำผิดเองก็มีเบื้องหลัง พิศกับแฟนหนุ่มฆ่าป้อม โดยนอกจากเพื่อนำเงินไปใช้หนี้แล้วยังต้องการซื้อบ้านและไถ่มาให้พ่อแม่ด้วย อย่างไรก็ตาม *รากบุญ* ชี้ให้เห็นว่าผู้กระทำผิดย่อมต้องถูกลงโทษ มิอาจละเว้นได้ แต่ทั้งนี้ผู้กระทำผิดอาจจะไม่ใช่คนชั่วร้ายโดยสันดานทุกคน การใส่รายละเอียดด้านอารมณ์ความรู้สึกและเบื้องหลังของผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีเป็นการช่วยเติมเต็มประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึกที่ขาดหายไปทางคดี การพิจารณาของศาล รวมถึงสำนวนคดีที่มักให้ความสำคัญกับข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงเชิงรูปธรรม เน้นความเป็นภาวะวิสัย โดยตัดประสบการณ์และอารมณ์ความรู้สึกของปัจเจกบุคคลไป

การมีพลังลึกลับมองเห็นภาพเหตุการณ์สุดท้ายของผู้ตาย เป็นสิ่งที่ไม่เข้ากรอบการสืบหาความจริงตามกระบวนการยุติธรรม เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายหรือพิสูจน์ได้ตามหลักทางวิทยาศาสตร์ ประกอบกับมายาคติแบบทวิลักษณ์ระหว่างหญิงและชายที่สร้างภาพให้ธรรมชาติของชายมีความเป็นเหตุเป็นผลมากกว่าหญิง และเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้ชาย คำพูดของผู้หญิงยังถูกรอกรอบในโครงสร้างคำพูดแบบชายที่เน้นอาศัยตรรกะแห่งเหตุผลเป็นสำคัญ ตรรกะแห่งเหตุผลที่ครอบด้วยความเป็นชายดังกล่าว ทำให้เกิดปัญหาในการถ่ายทอดประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึกอันจำเพาะของผู้หญิง เสียงและตัวตนของผู้หญิงจึงอาจหายไป พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์ กล่าวว่า “ผู้หญิงไม่เพียงแต่จะไม่มีภาษาที่ใช้แสดงลักษณะเฉพาะของตนเองเท่านั้น แต่ยังไม่มีชีวิตเป็นของตนเองด้วย

ไร้คำพูด ไร้คนได้ยิน ไม่ได้เป็นเพียงผลของการไม่ได้รับการยอมรับในความเป็นตัวตนหรือไม่มีใครรู้ว่า จะฟังอย่างไรเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผลของการถูกกีดกันออกจากการมีอะไรจะพูดอีกด้วย”¹⁷ มายาคติทางเพศสะท้อนให้เห็นใน *รากบุญ* อย่างน่าสนใจ ดังจะเห็นได้จากการที่หมวดนวิซ ตำรวจหนุ่มพยายามถามหาเหตุผลว่าเจตยาสามารถให้เบาะแสหรือสเก็ตภาพคนร้ายได้อย่างไร เจตยาไม่ยอมบอกเหตุผล เพราะเธอคิดว่าหมวดนวิซคงไม่เชื่อ การตอบไปตามตรงอาจทำให้เบาะแส กลายเป็นสิ่งไม่น่าเชื่อถือด้วย ประเด็นนี้สื่อให้เห็นว่าประสบการณ์พิเศษของเจตยาเป็นประสบการณ์ อันจำเพาะ ที่หล่อหลอมจากปัจจัยหลายอย่างทั้งเพศ ความเชื่อเรื่องผี สิ่งลึกลับ ศาสนาหรือ วัฒนธรรม ซึ่งมักไม่อยู่ในกรอบของเหตุผลหรือการอธิบายได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ที่มีโครงสร้าง จากความเป็นชาย สิ่งที่เราทำได้คือการไม่ตอบหรืออธิบายผ่านกรอบที่คิดว่าหมวดนวิซจะเข้าใจได้ เพียงเท่านั้น

อย่างไรก็ดี การไม่ตอบหรือการเลี่ยงคำตอบของเจตยาอาจไม่ได้สะท้อนความไร้ตัวตนของ ผู้หญิง แต่กลับสะท้อนทางเลือกและการเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงที่จะปลดปล่อยอำนาจความเป็นชาย ที่แทรกซึมอยู่ในกฎหมายและถ้อยคำ อีกทั้งยังสื่อให้เห็นข้อจำกัดในภาษากฎหมายที่ไม่สามารถ อธิบายประสบการณ์เฉพาะของผู้หญิงได้ การเลือกไม่ตอบ นิ่งเงียบหรือเลี่ยงคำตอบจึงเป็นคำตอบ แบบหนึ่งในวิถีทางเฉพาะของผู้หญิง ในสภาวะดังกล่าว เจตยาไม่ได้อยู่ในสถานะเป็นเบี้ยล่างเพราะ ตอบคำถามไม่ได้ แต่เธอกลายเป็นผู้กระทำการ (agency) เธอสามารถอ่านกฎเกณฑ์หรือขนบทาง กฎหมายที่ให้ความสำคัญกับสิ่งที่พิสูจน์ได้ ดังนั้น เธอจึงเลือกไม่ตอบเพราะหากตอบ เธออาจกลายเป็นคนที่ไม่น่าเชื่อถือ ข้อมูลของเธอจะไร้ประโยชน์ ดังคำบรรยายที่ว่า “เจตยาทราบดีว่า ถ้าบอก เล่าความจริงว่ามันเป็นภาพสุดท้ายของลูกสมิทธซึ่งถ่ายทอดให้รับรู้หลังจากเขาตายแล้ว หมวดนวิซ ต้องขาดความเชื่อถือกับข้อมูลจากหล่อนแน่”¹⁸ การนิ่งเงียบหรือเลี่ยงคำตอบจึงสะท้อนการต่อรอง กับอำนาจความเป็นชายและกรอบคิดแบบวิทยาศาสตร์ การต่อรองดังกล่าวส่งผลให้ตำรวจหนุ่มตก อยู่ในสภาวะงงงันและไม่ซักถามเธอต่อไป ดังที่เจตยา กล่าวว่า “เขาสงสัยและทำใจได้ว่า ฉันไม่ยอม บอกที่มาของข้อมูลพวกนี้แน่ จึงอยากใช้สิ่งนี้เพื่อประโยชน์ในคดีของตำรวจตราบใครที่ไม่ขัดต่อ กฎหมาย”¹⁹ ต่อมาเมื่อเวลาผ่านไปความงงงันนั้นค่อย ๆ คลี่คลายไปเอง หมวดนวิซเริ่มเข้าใจ ประสบการณ์พิเศษของเจตยาและยอมรับว่าเธอสามารถช่วยงานตำรวจได้ในท้ายเรื่อง เจตยาตัดสินใจ บอกความจริงกับผู้กำกับและหมวดนวิซ แม้ว่าทั้งสองคนจะไม่เชื่อเรื่องที่เราเล่าแต่ก็ไม่อาจปฏิเสธ ความสามารถของเธอได้ ดังคำพูดที่หมวดนวิซกล่าว “แม้มันจะฟังดูพิลึก แต่คุณแสดงพรสวรรค์นั้น เพื่อช่วยคลี่คลายคดีฆาตกรรมซึ่งแทบไม่มีทางจับคนผิดได้เลย มันทำให้ผมยอมรับโดยดีกับความ

17 พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์, “Feminist Legal Theory”, *ตุลพาท*, 46(2), หน้า 108.

18 ช่อมณี. *รากบุญ*, หน้า 390.

19 เรื่องเดียวกัน, หน้า 390.

ลึกลับนั้น”²⁰

เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่ผู้กำกับไม่เชื่อคำพูดของเจตียาสะท้อนกรอบความคิดคนละกรอบ ดังจะเห็นว่า เมื่อเจตียาบอกผู้กำกับว่าเธอมีพลังพิเศษสามารถเห็นภาพเหตุการณ์สุดท้ายของคนตายได้ ผู้กำกับไม่เชื่อ โดยให้เหตุผลว่าสิ่งที่เจตียาเห็นนั้นไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล ไม่น่าเชื่อถือ ดังคำกล่าวของผู้กำกับที่ว่า “ถ้าเป็นสมัยโบราณผมเรียกว่า ผีบอกคุณ แต่ยุคนี้ผมไม่เชื่อเรื่องพวกนี้เลย มันควรมีเหตุผลน่าเชื่อถือนี่นะ”²¹ คำกล่าวของผู้กำกับสื่อให้เห็นการใช้กรอบตรรกะแบบวิทยาศาสตร์ตามแนวทางของตำราวจที่สัมพันธ์กับความมีเหตุมีผลและพิสูจน์ได้ ส่วนเจตียาใช้กรอบที่มาจากประสบการณ์พิเศษส่วนตัวและอารมณ์ความรู้สึกเชิงปัจเจก ซึ่งแม้จะพิสูจน์ได้ยากแต่ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพไม่ต่างกัน

ความพยายามทำความเข้าใจประสบการณ์พิเศษหรือพลังลึกลับยังสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการต่อสู้ต่อรองในการเข้าไปสู่พื้นที่ในกระบวนการยุติธรรมของผู้หญิง ดังจะเห็นว่าเจตียาพยายามสื่อสารกับผู้กำกับว่าสิ่งที่เธอทำมีประโยชน์ และใช้เป็นเบาะแสหาคนร้ายได้ และยังไม่มีผิดกฎหมาย โดยอ้างอิงวิธีการตามที่ตำรวจตะวันตกทำ ดังที่เจตียาพูดกับผู้กำกับว่า

“ท่านสนใจจับฆาตกรตัวจริงให้ได้ สังคมสงบสุขก็พอ บางครั้งตำรวจฝรั่งยังต้องใช้เบาะแสพวกนี้เพื่อหาทางออกที่ตีบตัน เมื่อใช้ประกอบกับหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ เขาจับฆาตกรที่หลบตัวในมุมมืดได้ในที่สุด เมื่อเป็นเบาะแสที่ไม่ผิดกฎหมาย ทำไมตำรวจจะใช้วิธีนี้ไม่ได้ล่ะ?”²²

คำกล่าวของเจตียาสะท้อนความพยายามนำความสามารถพิเศษส่วนตัวให้เข้าไปในพื้นที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย เธอพยายามชี้ให้เห็นว่า ไม่ควรปฏิเสธประสบการณ์เฉพาะเชิงปัจเจกเพราะอาจช่วยความจริงปรากฏได้เช่นกัน การกล่าวอ้างถึงวิธีการของตำรวจฝรั่งที่ใช้ความสามารถพิเศษเหนือการพิสูจน์ในการสืบสวนสอบสวนและการยืนยันความสำคัญของหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ของเจตียา ช่วยสร้างอำนาจการต่อรองให้กับเธอ และยังสะท้อนให้เห็นว่าเธอเองไม่ได้ปฏิเสธหลักการทางวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด บทสนทนาระหว่างเจตียากับผู้กำกับนั้น ในด้านหนึ่งสะท้อนว่าประสบการณ์เฉพาะสามารถเป็นทางออกหนึ่งให้กับการสืบสวนได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดหรือสิ่งที่ขาดพร่องในกระบวนการยุติธรรมไทยด้วย ดังที่ลุงทวีเพื่อนร่วมงานของเจตียากล่าวว่า “ถ้าความสามารถพิเศษนี้เกิดกับตำรวจ คงไม่มีปัญหาตราบเท่าที่”²³

20 เรื่องเดียวกัน, หน้า 448.

21 เรื่องเดียวกัน, หน้า 383.

22 เรื่องเดียวกัน, หน้า 383.

23 เรื่องเดียวกัน, หน้า 296.

รากบุญ ชี้ให้เห็นว่า ในการคลี่คลายคดีนั้นบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมควรให้ความสำคัญกับการสืบหาหลักฐานที่เป็นข้อเท็จจริงตามหลักวิทยาศาสตร์ (Scientific method) ควบคู่กับการทำความเข้าใจประสบการณ์เฉพาะ ดังที่เจดियाกล่าวว่

“ฉันเชื่อเรื่องวิทยาศาสตร์ที่สมเหตุสมผลมากกว่า ถ้าหมกมุ่นกับความเชื่อเรื่องผี
คงทำงานกับศพไม่สนุกแน่ แต่...” หล่อนทำท่าคิด ก่อนจะตอบต่อไปว่า “ฉันไม่ปฏิเสธ
เรื่องมิติที่คนธรรมดา มองไม่เห็น และอาจเป็นที่อยู่ของวิญญาณก่อนที่จะจะไปตาม
เส้นทางบุญบาปที่ตนก่อขึ้น ผู้ใหญ่บางคนบอกว่าไม่เชื่ออย่าลบหลู่ มันเป็นความเชื่อ
สายกลางดี”²⁴

คำกล่าวของเจดियाสะท้อนการยืนยันวิธีการสืบสวนควรนำข้อมูลทุกอย่างมาประกอบ
รวมถึงประสบการณ์เฉพาะ ซึ่งหมายรวมถึงการเรียนรู้ภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรม จิตใจ หรืออารมณ์
ความรู้สึกของผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีทุกคนด้วย

การต่อรองของเจดियाมีผลทำให้กรอบการรับรู้และความเข้าใจของตำรวจเกี่ยวกับการ
สืบสวนสอบสวนตามขนบวิทยาศาสตร์และความเป็นเหตุเป็นผลเริ่มสั่นคลอน ซึ่งส่งผลให้เจดियाได้
เข้าไปมีบทบาทในการสืบสวนสอบสวน ดังที่ผู้กำกับกล่าวว่า “เอาเถอะ เพื่อคลี่คลายคดีพวกคุณจะ
ใช้วิธีนี้ต่อไปก็ตามใจ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเท่านั้น”²⁵ คำกล่าวของผู้กำกับสะท้อนให้เห็นแม้จะ
ไม่เห็นด้วยแต่ไม่สามารถปฏิเสธความสามารถพิเศษของเจดियाได้

แม้ รากบุญ จะสะท้อนให้เห็นบทบาทและความสามารถของผู้หญิงในกระบวนการยุติธรรม
แต่ก็สื่อให้เห็นด้วยว่าการเข้าไปมีบทบาทของผู้หญิงนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ทั้งนี้ ผู้หญิงจะต้องมีความ
สามารถหรือคุณสมบัติพิเศษบางอย่างประกอบ ดังจะเห็นได้จากที่เจดियाมีประสบการณ์เฉพาะ
รู้กฎหมาย มีความรู้เฉพาะทางด้านนิติวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางการแพทย์เบื้องต้น รวมถึงเป็นคน
ช่างสังเกต รักความยุติธรรมและเสียสละ คุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งที่เธอต้องใช้พิสูจน์ความรู้ความ
สามารถ การช่วยงานสืบสวนสอบสวนของเจดियाส่วนใหญ่ยังไม่ได้ทำอยู่เบื้องหน้า ซึ่งสะท้อน
ความไร้ตัวตนไปในขณะเดียวกันด้วย ประเด็นนี้อาจสื่อให้เห็นว่า พื้นที่สืบสวนสอบสวนยังคงเป็น
ของฝ่ายชายเป็นหลัก การยอมรับเจดियाจึงสะท้อนการเปิดรับและปิดกั้นไปในตัวด้วย อย่างไรก็ตาม
บทบาทของเจดियाสื่อให้เห็นการหลีกเลี่ยงโครงสร้างความเป็นชายด้วยวิธีการสืบสวนสอบสวนในแบบ
เฉพาะของเธอ ดังจะเห็นว่าเธอเลือกใช้พลังลับในสืบสวนสอบสวนต่อไปและรับเป็นที่ปรึกษา
พิเศษเฉพาะบางคดีเท่านั้น ดังนั้น เธอจึงอยู่ในบทบาทผู้กระทำการด้วย ไม่ได้เป็นเพียงส่วนประกอบ
เพื่อเสริมบทบาทฝ่ายชายเท่านั้น

24 เรื่องเดียวกัน, หน้า 265.

25 เรื่องเดียวกัน, หน้า 383.

การที่ขอมณีสร้างบทบาทเจตยาในแบบที่ต่างไปจากขนบการสืบสวนสอบสวน เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้เข้าไปสัมผัสชีวิตจิตใจบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดี ทั้งผู้ตาย หรือแม้กระทั่งผู้กระทำผิดในเชิงปัจเจก ทำให้เห็นว่าพวกเขาเป็นคนที่ม่ชีวิตจิตใจ ไม่ใช่เป็นเพียงเหยื่อหรือคนร้ายที่เป็นเหมือนวัตถุในการสืบสวนสอบสวนเท่านั้น ดังจะเห็นว่า ขอมณีสร้างรายละเอียดก่อนและหลังเหตุการณ์เล่าวิถีชีวิต อารมณ์ความรู้สึกของผู้คนเหล่านั้น ซึ่งทำให้พวกเขามีตัวตน ดังเช่น การเข้าไปสืบหาข้อมูลคนชราสูญหายจนพบว่าคนชราเหล่านั้นถูกฆาตกรรม ช่วยให้ผู้มองเห็นความเหงาว่าเหว่ของกลุ่มคนชราเหล่านั้นได้ ขณะเดียวกันก็เห็นความพยายามต่อสู้กับความไม่ชอบมาพากลของกลุ่มคนชราต่อคนร้าย หรือความตายของเอดหญิงสาวเพื่อนของเจตยาที่ตายจากถูกผลักดันจากฝีมือของแฟนหนุ่ม *รากบุญ* ไม่ได้นำเสนอให้เอดเป็นเพียงเหยื่อของชายและไม่ใช่ผู้หญิงที่หลงรักชายแบบหัวปักหัวปำ หากแต่ความรักของเธอคือความรักที่เสียสละ มีความปรารถนาดีให้แฟนหนุ่มแต่เธอก็เลือกเลิกกับแฟนเมื่อพบว่าเขาเป็นคนไม่ดี เช่นเดียวกับความตายของลุงสมิทที่ช่วยเปิดเผยให้สังคมเห็นถึงความไม่ปลอดภัยของคนชราที่ไม่สามารถปกป้องตนเองได้และความอกตัญญูของลูกที่ทิ้งพ่อแม่ไว้เบื้องหลังจนพ่อถูกฆาตกรรมตาย ขอมณีสร้างชี้ให้เห็นสังคมลโหดคนเหล่านี้หากศาลไม่สามารถทำได้ “เขาควรได้รับการลงโทษจากสังคม ถ้าเล่นงานทางศาลไม่ได้ จะเป็นเยี่ยงอย่างไม่ดีต่อคนรุ่นใหม่”²⁶

การให้รายละเอียดด้านประสบการณ์ ความคิดความรู้สึกของผู้เกี่ยวข้องในคดีเช่นนี้ทำให้ภาพกฎหมายในวรรณกรรมกับกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมต่างกัน วรรณกรรมทำให้ความเป็นปัจเจกบุคคลปรากฏ ไม่ใช่ให้ภาพแบบเหมารวม ปราศจากอารมณ์ความรู้สึกของบุคคล ดังที่ ชุตินาประกาศุฒิสาร กล่าวไว้ว่า “ภาษาของกฎหมายมีลักษณะเป็นกลาง ปราศจากอารมณ์ ความรู้สึก แต่วรรณกรรมกลับทำให้ผู้อ่านมองเห็นตัวตนของตัวละครที่เป็นปัจเจกบุคคล มีชีวิตเลือดเนื้อ ไม่ใช่ภาพเหมารวม และนำสิ่งนี้มาประกอบการพิจารณาตัดสินด้วย”²⁷ วรรณกรรมจึงเป็นสิ่งที่ช่วยเติมเต็มประสบการณ์ในด้านอารมณ์ความรู้สึก เสริมสร้างจิตสำนึกในด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้คน และยังเปิดเผยโลกของบุคคลในคดีที่บุคคลภายนอกมักมองข้ามให้ปรากฏ และยังเป็นการเชื่อมโยงโลกของกฎหมายที่หลายคนมองว่าไกลตัวให้เข้ามาอยู่ในโลกของปัจเจก ซึ่งช่วยสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับกฎหมายหรือคดีความว่าไม่ใช่เรื่องน่ากลัวหรือเป็นชะตากรรมหรือบาปเคราะห์

26 เรื่องเดียวกัน, หน้า 267.

27 ชุตินา ประกาศุฒิสาร. “ความเจ็บที่ส่งเสียง: ผู้หญิงกับความรุนแรงทางเพศในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย” ใน *ความเป็นธรรมเชิงวรรณศิลป์*. สุวรรณ สภาอนันท์ (บก.) (กรุงเทพ ฯ : วิชาษา, 2552), หน้า 147.

4. เสียงของ “คนตาย” กับความจริงเบื้องหลังความตาย

รากบุญ นำเสนอเรื่องเกี่ยวกับคนตายตั้งแต่ต้นจนจบ คนตายในที่นี้คือคนที่ถูกฆาตกรรมด้วยสาเหตุต่าง ๆ ศพคนตายลืมหัดขึ้นมาสื่อสารกับเจตียา โดยเปล่งเสียงเหมือนกันทุกศพว่า “บอกความจริง” และเจตียายังเกิดนิมิตเห็นภาพเหตุการณ์สุดท้ายของผู้ตายด้วย การเปล่งเสียงของคนตายจึงเป็นจุดเริ่มต้นเรื่องและบทบาทการสืบสวนของเจตียา เป็นที่น่าสังเกตว่า ความเชื่อเรื่องวิญญาณคนตายมาพูดกับคนเป็นหรือนิมิตรให้เห็นภาพปรากฏอยู่ในสังคมไทยมาตลอด ความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ โดยดั้งเดิมนั้น ผีหรือวิญญาณคนตายในสังคมไทยจะเป็นสิ่งที่ไม่ได้ต้องการการพิสูจน์ว่ามีจริงหรือไม่ เพราะเป็นสิ่งที่สนิทชิดเชื้ออยู่ในชีวิตคนไทยมานาน ตั้งแต่ผีบ้านผีเรือน ผีปู่ย่าตายาย ผีกระหังกระสือหรือผีคนตาย ความเชื่อนี้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตชีวิตประจำวัน พิธีกรรม ตำนาน นิทาน การละเล่น ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ขนบของกระบวนการยุติธรรมจะเป็นสิ่งที่สวนทางกับความเชื่อเรื่องวิญญาณคนตาย เพราะกระบวนการยุติธรรมต้องการข้อมูลเชิงรูปธรรมและการพิสูจน์ให้เห็นจริง ดังนั้น เรื่องผีกับกระบวนการยุติธรรมจึงดูไปด้วยกันไม่ได้ แต่ใน *รากบุญ* ซ่อมณีกลับสร้างให้ผีกับกระบวนการยุติธรรมปรากฏไปพร้อมกัน โดยเชื่อมโยงความเชื่อพื้นฐานของคนไทยที่เชื่อว่า ‘ผีไม่โกหก’ ซ่อมณีจึงให้คนตายลืมหัดขึ้นมาแล้วเปล่งเสียงให้ “บอกความจริง” ซึ่งกลายมาเป็นจุดเริ่มต้นการสืบสวน

แม้ซ่อมณีสร้างเรื่องราวให้คนตายพูดสื่อสารกับคนเป็นได้และให้เจตียามองเห็นภาพเหตุการณ์สุดท้ายของคนตาย หากแต่กลับไม่ได้ให้คนตายพูดเล่าไปโดยตรงว่าใครเป็นคนฆ่า หลักฐานต่าง ๆ อยู่ที่ไหน หรือสาเหตุของการตายคืออะไร ซ่อมณีเลือกให้เจตียามีบทบาทให้การสืบสวนพยานหลักฐานและมูลเหตุจูงใจในการฆาตกรรมนั่นเอง เพื่อให้สามารถอธิบายได้ว่า เจอพยานหลักฐานนั้นได้อย่างไร เพื่อพยานหลักฐานนั้นให้มีความเป็นเหตุเป็นผล มีที่มาที่ไปมากกว่าการที่จะบอกว่าเจตียาคิดได้เองหรือผีมาบอก ซึ่งจะลดความน่าเชื่อถือลงไป นอกจากนี้ พยานหลักฐานที่ได้ส่วนใหญ่ยังเป็นพยานวัตถุซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น คราบเลือด ลอยนิ้วมือ หรือสารพิษ สะท้อนให้เห็นว่าซ่อมณีเองเชื่อว่าสิ่งที่พิสูจน์ความผิดนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ตามหลักทางวิทยาศาสตร์ด้วยเช่นกัน โดยหลักฐานเหล่านี้จะช่วยมีน้ำหนักจนผู้กระทำผิดไม่อาจหลีกเลี่ยงความผิดหรือบิดเบือนคดีจากอำนาจหรือเงินทองได้ ดังที่เจตียากล่าวกับหมวดนวิชาว่า “คุณต้องทำงานอย่างละเอียด หลักฐานมีน้อย เขามีเงินทองมากย่อมทำคดีบิดเบือนง่ายด้วย” การสืบสวนหลักฐานทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นสิ่งสำคัญ ซ่อมณีจึงสร้างให้เจตียามีความรู้ทางด้านนิติวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางการแพทย์และสืบสวนตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ด้วย หลักฐานเหล่านี้จะได้ถูกนำมาเป็นส่วนประกอบของการพิจารณาคดีต่อไป

เรื่องราวใน *รากบุญ* เน้นการนำเสนอความจริงอันมาจากการสืบสวนสอบสวนหาหลักฐานมากกว่าการสรุปสำนวนคดีของตำรวจ การสังคดีของอัยการ และการพิจารณาคดีในศาล การเน้นเรื่องการสืบสวนสอบสวนนี้ ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทยให้ความสำคัญกับการหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิด ดังจะเห็นได้จากที่เจดีย์มาบพบาพในการหาพยานหลักฐานเป็นหลัก และความเชื่อที่ว่ากระบวนการที่เหลือนั้นจะดำเนินไปตามขั้นตอนกฎหมายหรือตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในด้านการพิจารณาคดีในศาลนั้น จะเห็นว่า *รากบุญ* ไม่กล่าวถึง ซึ่งนอกจากสะท้อนให้เห็นความสำคัญในชั้นการสืบสวนสอบสวนแล้ว ยังสื่อให้เห็นความจริงเชิงซ้อนที่ซ่อนอยู่ในระบบคิดของคนไทยที่เชื่อว่า ศาลนั้นเป็นกลาง บริสุทธิ์ ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย ตัดสินไปตามข้อเท็จจริงตามตัวบทกฎหมายและสามารถมอบความยุติธรรมให้ได้ กระบวนทัศน์ดังกล่าวสะท้อนมุมมองต่อศาลในเชิงภาวะวิสัย หรือในอีกด้านหนึ่งอาจสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไม่สามารถเข้าไปแตะต้องศาลได้เพราะอาจกลัวมีความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล หรือเป็นเพราะไม่มีความรู้เพียงพอจึงไม่ทราบว่ามีผิดถูกตรงไหนก็ตาม ความจริงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้จากการที่เนื้อเรื่องไม่ได้กล่าวถึงกระบวนการหลังฟ้องคดีแต่เน้นเนื้อหาไปที่การสืบสวนสอบสวนซึ่งเป็นกระบวนการก่อนฟ้องคดีแทน

เสียงของคนตายสื่อให้เห็นความจริงเชิงซ้อนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกี่ยวกับคดีฆาตกรรมที่น่าสนใจ ช่อมณีนำเสนอให้เห็นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการค้นพบศพ โดยนำเสนอให้เห็นว่าหากไม่มีศพจะไม่สามารถกล่าวโทษได้ว่าการฆาตกรรมเกิดขึ้นและจะไม่สามารถนำการฆาตกรรมเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้ ดังจะเห็นได้จากกรณีของชายชราที่หายตัวไปและภายหลังพบว่าถูกฆาตกรรมโดยเจ้าของสถานสงเคราะห์ คดีนี้เกิดจากที่เจดีย์เข้าไปในบ้านสงเคราะห์และได้ยินเสียงของชายชราซึ่งเป็นผู้ตายมาบอกกับตนว่า “บอกความจริง” ทำให้เจดีย์คิดว่ามีคนตายอย่างที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมอยู่ที่นี้ และผู้ตายคงถูกฝังดินไว้ อย่างไรก็ตาม เจดีย์ไม่สามารถนำข้อมูลนี้ไปบอกตำรวจได้เพราะไม่มีศพให้เห็นเป็นประจักษ์ ดังนั้น ความตายนี้จึงไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการได้ ดังที่เจดีย์กล่าวว่า “เขาขอให้ฉันช่วยบอกความจริงอีกแล้ว ฉันไม่มีทางขุดพื้นดินเพื่อพิสูจน์ศพได้เลย กลุ่มใจจิ้ง”²⁸ หรือนิษฐา นักสังคมสงเคราะห์ซึ่งเป็นเพื่อนของเจดีย์กล่าวกับเจดีย์เรื่องศพว่า “เราต้องมีหลักฐานการตายของพวกเขา จึงสาวไปถึงผู้หญิงคนนั้นได้” หลักฐานการตายในที่นี้หมายถึงศพนั่นเอง เป็นที่น่าสังเกตว่า คดีชายชราถูกฆาตกรรมนี้ ได้รับการคลี่คลายโดยเจดีย์และนิษฐา นักสังคมสงเคราะห์ที่เข้าไปสืบและค้นพบว่ามีการฆาตกรรม ตำรวจไม่ได้เข้ามาสืบหาพยานหลักฐานไม่เพียงพอและไม่สามารถพิสูจน์ว่ามีความตายเกิดขึ้นได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาในการเข้าไปช่วยเหลือผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมของตำรวจ อีกทั้งหากไม่สามารถค้นพบศพได้ ผู้ตายก็จะไม่ได้รับความเป็นธรรมและคนผิดก็จะลอยนวล

28 ช่อมณี. *รากบุญ*, หน้า 75.

เสียงของปรียา หญิงสาวที่เป็นอัมพาตและถูกฆาตกรรมเพื่อชิงมรดกโดยสามีและภรรยา น้อยที่เป็นพยาบาลดูแลเธอ ปรียาเปล่งเสียงเพื่อต้องการให้ความจริงปรากฏ ความจริงที่ปรากฏใน คดีของปรียานี้มีใช้เพียงแค่สามารถพิสูจน์ได้ว่าใครเป็นผู้กระทำความผิด แต่สะท้อนให้เห็นช่องว่าง ทางกฎหมายในการค้นพบคดีและการก่อเหตุอาชญากรรม เนื่องจากกรณีของปรียาไม่ใช่การตาย โดยผิดธรรมชาติที่จะต้องชันสูตรพลิกศพตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 148 ดังนั้น “หากตายเพราะป่วยก็ไม่ต้องมีการชันสูตรพลิกศพ”²⁹ ซึ่งสอดคล้องกับกรณีของปรียา อย่างไรก็ดี ความตายของปรียากลายเป็นคดีได้เมื่อเจดियाพร่องรอยบางอย่างจากศพ การค้นพบหลักฐาน จากศพทำให้ความตายของปรียาจากที่สรุปว่าเป็นหัวใจล้มเหลวกลายเป็นการฆาตกรรม ซึ่งช่วยให้ ความตายนี้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และนำไปสู่การจับตัวคนร้ายได้ในที่สุด การที่เจดियाสามารถ นำความตายนี้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้เป็นเพราะเธอเป็นคนช่างสังเกตและมีความรู้ทางด้าน นิติวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจสื่อให้เห็นว่าคุณลักษณะของผู้สืบสวนสอบสวนควรมีลักษณะเช่นนี้ ดังที่ หมวดนวัชกล่าวกับเจดियाว่าตนก็ดูสารคดีประเภทสืบสวนสอบสวนเหมือนกับเจดिया “คุณไม่ได้ดู สารคดีประเภทนั้นคนเดียวนี้มา ผมดูและเรียนหลักสูตรสืบสวนมาด้วย มันเสริมซึ่งกันและกัน”³⁰

เสียงของเอียด เพื่อนสนิทของเจดियाที่เสียชีวิตจากการตกตึก สะท้อนให้เห็นว่าความสำคัญ ของหลักฐานและปัญหาของการหาหลักฐานที่ไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าผู้ต้องสงสัย กระทำความผิด ดังจะเห็นว่าคดีของเอียดตำรวจลงความเห็นเบื้องต้นว่าเป็นการฆ่าตัวตาย แต่เจดियाไม่เชื่อจึงหาหลักฐานเพื่อพิสูจน์ แต่หลักฐานกลับไม่เพียงพอแม้ว่าจะคาดเดาได้ว่าใครเป็น ผู้กระทำความผิดก็ตาม อีกทั้งยังทำให้ตำรวจไม่เชื่อและไม่ต้องการนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ดังจะเห็นจากที่หมวดนวัชพูดกับเจดियाว่า “ผมคิดว่าคงพิสูจน์ยาก เพราะมีรอยให้เห็นไม่มาก และไม่ชัดเจน อีกทั้งยังไม่มีการเก็บรอยอย่างถูกต้อง แค่อายุของคุณ คงใช้เป็นหลักฐาน ยากนะจ๊ะ”³¹ สุดท้ายเจดियाจึงเลือกให้เขาสารภาพออกมาเอง ซึ่งแม้จะเป็นช่องทางที่เอาผิดได้ แต่เจดियाเกือบจะต้องใช้ชีวิตของเธอแลกกับคำสารภาพผิด เสียงของเอียดจึงสื่อให้เห็นความสำคัญ ของหลักฐานและข้อจำกัดที่จะพิสูจน์ความผิดได้นั้น คดีของเอียดยังสะท้อนให้เห็นว่าพนักงาน สืบสวนจะต้องทำงานอย่างละเอียดรอบคอบและต้องเป็นคนช่างสังเกต เพื่อให้ได้หลักฐานมากที่สุด ดังที่เจดियाเข้าไปห้องของพิทยาแพนของเอียดเพื่อสืบหาหลักฐานและได้พบสร้อยข้อมือของเอียด ตกอยู่ในห้องนั้น โดยตำรวจที่เข้าไปตรวจก่อนนั้นหาไม่พบ ดังที่หมวดนวัชกล่าวต่าหนิการทำงาน

29 เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วย การดำเนินคดีในชั้นตอน ก่อนการพิจารณา, หน้า 641.

30 ซ่อมณี. รากบุญ, หน้า 105.

31 เรื่องเดียวกัน, หน้า 181.

ของพนักงานเก็บหลักฐานว่า “พวกเก็บหลักฐานหลงตาไปได้อย่างไรกัน แะจิง”³² หลักฐานที่เจตียา หามาได้นั้นทำให้เธอมั่นใจว่าเอียดไม่ได้ฆ่าตัวตายอย่างแน่นอนด้วย

การเปล่งเสียงของคนตายให้บอกว่าจริงอาจตีความได้ว่า เป็นเสียงที่สื่อให้สังคมได้รับทราบ ว่ายังมีศพอีกมากมายที่ยังไม่ถูกนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและคนตายยังไม่ได้รับความเป็นธรรม รวมถึงแม้จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมแล้ว หากแต่ความเป็นธรรมอาจไม่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นล่าช้า เพราะหลักฐานไม่เพียงพอ เสียงของคนตายจึงเป็นเสียงเรียกร้องให้สังคมหันมาสนใจความตายเหล่านี้ อย่างใส่ใจ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรม อีกทั้งยังอาจสื่อให้เห็นข้อบกพร่องของ กระบวนการยุติธรรมที่เป็นไปในแนวตั้งรับ (passive) ที่ต้องมีข้อร้องเรียนหรือการแจ้งความก่อน จึงจะดำเนินคดี ทั้งที่มีคดีเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และการทำงานในส่วนของ การสืบสวนสอบสวนนั้น สามารถทำงานในเชิงรุกได้ ดังในกรณีการฆาตกรรมชายชราที่ขอมณีเขียนให้เจตียาและนิษฐาเป็นผู้คลี่คลายคดีแทนตำรวจ หรือในกรณีความตายของปรียาที่เจตียาเป็นผู้ค้นพบความผิดปกติจากร่างของศพและนำข้อมูลแจ้งตำรวจจนสามารถนำผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ หรือในกรณีความตายของเอียดสะท้อนให้เห็นความสำคัญของหลักฐานที่ใช้ดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิด และความเสียหายของเจตียาในการเอาตัวเข้าแลกกับการรับสารภาพของผู้ต้องสงสัย *รากบุญ* จึงสื่อให้เห็นว่าความตายจากการฆาตกรรมกับกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมในเชิงแยกขาดจากกัน ความตายทั้งหมดยังสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดและช่องว่างของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และตำรวจอาจไม่ใช่สถาบันเดียวที่จะพึ่งพา หากแต่คนในสังคมต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือทำงานประสานงานกับตำรวจในการป้องกันเหตุ การคลี่คลายคดี รวมถึงร่วมกันสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม

5. อุดมการณ์และกลไกในกระบวนการยุติธรรมกับความจริงเชิงซ้อน

เนื้อหาใน *รากบุญ* แม้จะเน้นเรื่องการสืบสวน แต่ได้กล่าวถึงอุดมการณ์และกลไกของกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นโครงสร้างใหญ่ที่เกี่ยวกับความยุติธรรมในสังคมไว้อย่างน่าสนใจด้วย โดยบทสนทนาระหว่างเจตียากับมัจจุราชในตอนท้ายเรื่องสะท้อนนัยสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมในด้านการตัดสินใจของศาลและลักษณะของกฎหมาย ดังจะเห็นจากบทสนทนาที่เจตียาถามมัจจุราชเกี่ยวกับการพิพากษาและการลงโทษผู้กระทำผิดว่า

“ทำไมท่านไม่ลงโทษคนชั่วที่ศาลไม่อาจทำได้เพราะหลักฐานความผิดอ่อน กลับปล่อยให้เขาก่อกรรมกับคนบริสุทธิ์อีกมากมาย บางคนยังตายสบายเสียด้วย ความยุติธรรมอยู่ที่ไหน?”

32 เรื่องเดียวกัน, หน้า181.

ชายชุดดำยิ้มขลิบ “เราลงโทษตามบาปที่เขาทำขึ้นเท่านั้น มิอาจกำหนดโทษตามใจ
ต้องการได้หรอก แท้จริงแล้วคนทำบาปเป็นผู้กำหนดว่าตนต้องใช้กรรมที่นรกขุมใด
ต่างหาก”³³

การสนทนาข้างต้น อาจตีความได้ว่า มัจจุราชเป็นภาพแทนศาล ซึ่งบทสนทนาสื่อให้เห็นว่า
ศาลไม่มีอำนาจตัดสินคดีได้โดยอำเภอใจ ศาลจะต้องตัดสินโทษไปตามความผิดที่ผู้กระทำผิดก่อขึ้น
เท่านั้น ดังที่มัจจุราชกล่าวไว้ ซึ่งสะท้อนการยืนยันความเป็นภาวะวิสัยของศาล บทสนทนายังสะท้อน
ให้เห็นลักษณะของกฎหมายว่าเป็นสิ่งที่เป็นเหตุเป็นผล มีความเสมอภาคต่อทุกคนเท่าเทียมกัน
คำถามของเจตียายังสื่อให้เห็นความสำคัญของศาลที่เป็นที่พึ่งของคนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม
ขณะเดียวกันก็สะท้อนการวิพากษ์ความเป็นภาวะวิสัยของศาลจนอาจกลายเป็นข้อจำกัดในการ
นำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ เพราะต้องอาศัยพยานหลักฐานเท่านั้น ซึ่งอาจนำมาซึ่งคำถามเรื่องความ
เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมได้

การสนทนาระหว่างเจตียากับมัจจุราชยังสะท้อนอุดมการณ์ของกระบวนการยุติธรรม
ที่ผู้มีอำนาจหน้าที่จะต้องใช้อำนาจอย่างไม่หวังผลตอบแทน ดังจะเห็นว่า การสนทนาทำให้เจตียา
ทราบว่าการลงรากบุญที่ให้หลังลิ้นในการได้ยินเสียงคนตายและเห็นภาพเหตุการณ์สุดท้ายของ
ผู้ตายนั้นถูกสร้างโดยมัจจุราช จุดมุ่งหมายของการสร้างกล่องรากบุญคือเพื่อช่วยเหลือคนและสะสม
บุญ มีเงื่อนไขว่าหากผู้ที่เป็นเจ้าของกล่องสามารถบอกความจริงเกี่ยวกับคนตายที่ไม่ได้รับความเป็น
ธรรมได้ 3 ครั้ง จะสามารถขอความปรารถนาจากกล่องได้หนึ่งสิ่ง อย่างไรก็ตาม แม้เจตียาจะทำงาน
สำเร็จและขอความปรารถนาก็ตาม แต่เจตียากลับไม่รู้สึกรังเกียจแต่กลับมีความทุกข์ใจ เจตียามอง
ว่าเงื่อนไขเช่นนี้ไม่ใช่การทำบุญหากแต่เป็นการค้าบุญเพราะมีสิ่งตอบแทน ดังที่เจตียากล่าวกับ
มัจจุราชว่า “ท่านหวังดีจะลดจำนวนคนบาปในนรก จึงใช้กุศโลบายนี้ ในทางกลับกันมันเป็นการ
สร้างนิสัยไม่ดีให้คนด้วย การทำบุญ รู้จักบุญควรมาจากหัวใจของแต่ละคน มิใช่ทำเพื่อแลกเปลี่ยน
กัน มันเป็นการค้าบุญต่างหาก!”³⁴ คำกล่าวของเจตียาสื่อถึงการทำงานของคนในกระบวนการ
ยุติธรรมที่ควรช่วยเหลือผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมโดยไม่หวังประโยชน์ตอบแทน การมีประโยชน์
ตอบแทนอาจทำให้เกิดการหวังผลประโยชน์มากกว่าการทำตามอำนาจหน้าที่ และจะไม่สามารถ
ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง ซึ่งทำให้เสี่ยงต่อการบิดเบือนการใช้อำนาจและอาจเอื้อประโยชน์
ให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียในคดี การทำงานโดยไม่มีประโยชน์ตอบแทนจึงเป็นกลไกในการดำเนินงานของ
ผู้มีอำนาจหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมที่ควรจะเป็น

อย่างไรก็ดี หากการทำงานโดยมีประโยชน์ตอบแทนเกิดขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นธรรมเนียม

33 เรื่องเดียวกัน, หน้า 438.

34 เรื่องเดียวกัน, หน้า 436.

ปฏิบัติ จะส่งผลให้เกิดระบบกลไกเชิงซ้อนของกระบวนการยุติธรรมที่มาครอบงำการดำเนินงานที่ควรจะเป็นให้บิดเบี้ยวไป และหากเป็นเช่นนั้น กระบวนการยุติธรรมที่เป็นกลไกในการเยียวยา และให้ความเป็นธรรม คงไม่สามารถสร้างความยุติธรรมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องในคดีได้ ซ่อมฉันท่อนความวิตกกังวลดังกล่าว โดยใช้ “กล่องรากบุญ” เป็นภาพแทนการทำงานโดยได้รับประโยชน์ตอบแทน และใช้ตัวละคร “ปราณ” ซึ่งถูกสร้างจากกล่องรากบุญและกิเลสของมนุษย์เป็นภาพแทนระบบกลไกเชิงซ้อนที่ซ้อนทับอยู่ในกระบวนการยุติธรรมอันเกิดมาจากธรรมเนียมปฏิบัตินั้น ดังจะเห็นว่า ปราณเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อมนุษย์ทำงานโดยหวังประโยชน์ตอบแทนอันเป็นกิเลสของมนุษย์

ซ่อมฉันท่อนให้เห็นด้วยว่า หากกลไกเชิงซ้อนหยั่งรากลึกลงไปอาจทำให้เกิดระบบการปกป้องตัวเอง ดังที่ปราณล่วงรู้ว่าเจตियाจะทำลายกล่องหลังจากที่ได้ดาวทุกข์ครบสามดวงโดยกล่าวว่า “พลังกิเลสต้องการปกป้องตัวเองจากการทำลายล้างกล่องใบนั้นตามที่เธอปรารถนาหลังจากได้ดาวทุกข์ครบสามดวงเป็นครั้งที่สอง”³⁵ และผลักดันผู้ที่ไม่ยอมจำนนออกไปหรือทำลายผู้ที่จะมาทำลายระบบนี้ ดังจะเห็นได้จากที่ปราณบอกกับเจตियाว่าจะยอมตายหรือสละสิทธิ์กล่องรากบุญ “หากเธอไม่ตายหรือสละสิทธิ์ความเป็นเจ้าของด้วยตัวเอง ใครจะแตะต้องมันไม่ได้เลย”³⁶ แต่เนื่องจากเจตियाคลี่คลายคดีได้ครบและมีสิทธิขอความปรารถนาได้ จึงพ้นช่วงที่จะสละกล่อง เว้นแต่เจตियाจะขอความปรารถนานั้นเสียก่อน อย่างไรก็ตาม ความปรารถนาที่เจตियाจะขอคือขอให้กล่องรากบุญสูญสลายไป ปราณจึงต้องเลือกกำจัดเจตियाเพื่อรักษากล่องและชีวิตตนไว้นั่นเอง การปกป้องตนเองดังกล่าวทำให้ผู้มีอำนาจหน้าที่สามารถหาประโยชน์ตอบแทนต่อไปได้

ซ่อมฉันท่อนให้เห็นว่า คนในสังคมต้องอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบศีลธรรมอันดี และความถูกต้องชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรมเป็นส่วนหนึ่งของระบบศีลธรรมอันดีนั้น ซ่อมฉันท่อนให้เจตियाเป็นภาพแทนของกระบวนการยุติธรรมที่ถูกต้องภายใต้กรอบของศีลธรรม ดังจะเห็นว่า เจตियाเข้าไปช่วยคลี่คลายคดีโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่มีอะไรสามารถจูงใจให้ทำผิดต่ออำนาจหน้าที่ บทบาทของเจตियाสะท้อนถึงกระบวนการยุติธรรมที่คนในสังคมคาดหวัง *รากบุญ* ยังสื่อให้เห็นว่าการจะล้มล้างความถูกต้องชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรมภายใต้กรอบศีลธรรมนี้เป็นสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ ดังจะเห็นว่า เมื่อปราณเข้าใจกลไกเจตियाแล้วรู้สึกหมดพลัง ไม่สามารถทำร้ายได้โดยตรง จึงต้องใช้วิธีการให้น้องชายของเจตियाขโมยกล่องรากบุญมาแทน วิธีการของปราณดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการทำลายความถูกต้องชอบธรรมนี้ไม่สามารถทำได้โดยตรง แต่ต้องทำโดยวิธีนอกระบบ อาทิ การแอบแฝงหรืออำพรางแทน

35 เรื่องเดียวกัน, หน้า 425.

36 เรื่องเดียวกัน, หน้า 420.

ช่อมณีให้ตัวอย่างผลจากการทำงานโดยหวังประโยชน์ตอบแทนว่าอาจนำมาซึ่งความทุกข์ ดังจะเห็นว่า เจตยาเองเคยขอความปรารถนาจากกล่องรากบุญหนึ่งครั้งคือขอให้แม่ของเธอหายป่วย แต่เธอก็กลับได้รับความทุกข์ จนนำมาซึ่งการทำลายกล่องรากบุญนั้น อย่างไรก็ตาม แม้ช่อมณีจะให้เจตยาเป็นคนที่เคยจําหนต่อระบบกลไกเชิงซ้อนนี้ หากแต่ความปรารถนาที่เจตยาขอแสดงถึงความกตัญญูซึ่งอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีอันเป็นสิ่งที่ประโยชน์ต่อสังคมมากกว่า การขอความปรารถนาของเจตยาจึงเป็นสิ่งที่ยอมรับได้และยังคงความถูกต้องชอบธรรม การขอความปรารถนาของเจตยาเช่นนี้เป็นการคงความบริสุทธิ์ของตัวเจตยาและสร้างความชอบธรรมในการกลับมาทำลายระบบกลไกเชิงซ้อนในภายหลังด้วย

แม้ *รากบุญ* จะสะท้อนให้เห็นว่าความบิดเบี้ยวนี้มีมานานแล้ว ดังที่ปรานกกล่าวว่กล่องรากบุญมีมานับร้อย ๆ ปี อย่างไรก็ตาม เจตยาสามารถทำลายกล่องรากบุญได้และปรานกสูญสลายไป สะท้อนให้เห็นความหวังของสังคมที่หล่อเลี้ยงคนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมให้กลับคืนสู่สิ่งที่ถูกต้องทั้งในแง่ของตัวระบบและศีลธรรม การไขคดีที่กล่องกำหนดให้ต้องแล้วเสร็จภายในหนึ่งเดือนมิเช่นนั้นเจ้าของกล่องจะต้องตาย ยังสะท้อนความหวังต่อการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมที่จะต้องกระทำโดยเร็ว เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นเร็วที่สุด ดังสุภาษิตกฎหมายที่ว่า “ความล่าช้าคือความยุติธรรม” ซึ่งดูจะสอดคล้องกับที่ช่อมณีนําเสนอไว้ใน *รากบุญ* อย่างไรก็ตาม การที่ช่อมณีหยิบยกประเด็นเรื่องความล่าช้าขึ้นมาถกเถียง สะท้อนภาพแทนปัญหาเรื่องดังกล่าวที่เกิดขึ้นอยู่ในสังคมปัจจุบันด้วย

6. บทสรุป

รากบุญ เปิดเผยให้เห็นประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในมุมมองที่แตกต่างจากที่สังคมรับรู้ โดยสังคมมักมองว่าการเปิดเผยความจริงในทางคดีจะมาจากการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเท่านั้น แต่ใน *รากบุญ* นําเสนอให้เห็นว่า การเปิดเผยความจริงทางคดีสามารถทำได้หลายวิธี ดังจะเห็นจากการสืบคดีของเจตยาที่ไม่ได้ใช้วิธีการสืบอย่างตำรวจหรือการใช้อำนาจลับ การสืบคดีดังกล่าวยังช่วยให้เห็นความจริงที่หลากหลาย ทั้งในด้านการทำคดีและการสืบสวน รวมถึงความจริงเบื้องหลังคดี เช่น ภูมิหลังของผู้ตาย ผลกระทบ จิตใจ ฯลฯ ซึ่งช่วยเติมเต็มประสบการณ์และอารมณ์ความรู้สึกซึ่งมักไม่กล่าวถึงในกฎหมาย อย่างไรก็ตาม นวนิยายไม่ได้สื่อให้เห็นการปฏิเสธการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมแต่อย่างใด ดังที่เจตยานำผลการสืบสวนของเธอไปให้ตำรวจและต้องการนำผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย โดยการกระทำของเจตยาดังกล่าวในด้านหนึ่งสะท้อนความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้กระบวนการยุติธรรมเป็นที่พึ่งพิง แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นปัญหาของบุคลากรที่ยังขาดความเชี่ยวชาญและกระบวนการยุติธรรมทาง

อาญาที่ขาดประสิทธิภาพ ดังจะเห็นจากที่เจตียาต้องพึ่งพาอำนาจของกล่องรากบุญซึ่งเป็นอำนาจนอกระบบแทนอำนาจในระบบ เช่นเดียวกับผู้เสียหายหรือ “ผี” ที่ต้องการให้เจตียาช่วยเปิดเผยความจริงมากกว่าตำรวจ หรือการที่เจตียาสามารถคลี่คลายคดีได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากกว่าบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม บทบาทของเจตียาจึงเปิดเผยให้เห็นช่องโหว่และข้อจำกัดของกฎหมาย รวมถึงประสิทธิภาพในการทำงานของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมด้วย

ข้อมณียังสื่อความคาดหวังของสังคมที่มีต่อบทบาทของนักกฎหมายไทยผ่านบทบาทเจตียา โดยสร้างเจตียาให้เป็นนักเรียนกฎหมายผู้มีเจตนารมณ์มุ่งมั่นว่าเมื่อเรียนจบแล้วจะรับใช้สังคมอย่างเสียสละและกล้าหาญ ภาพของเจตียาจึงเป็นภาพแทนนักกฎหมายในอุดมคติที่สังคมไทยปัจจุบันต้องการ ข้อมณียังชี้ให้เห็นว่าแม้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทยอาจขาดประสิทธิภาพ เช่น บุคลากรขาดความสามารถ ความล่าช้าในการสืบสวนสอบสวน ฯลฯ แต่ก็ยังเป็นอำนาจหลักในการสร้างความเป็นธรรมที่สังคมยังคงยอมรับนับถือ ในแง่นี้ นักกฎหมายจะต้องช่วยเหลือหรือทำงานประสานกับบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้ความยุติธรรมเกิดขึ้นโดยเร็ว นอกจากนี้ การสร้างเจตียาให้เป็นคนจนปากกัดตีนถึบยังเปิดโอกาสให้สามารถสร้างเรื่องราวเกี่ยวกับคนชายขอบจากสายตาของคนชายขอบเอง ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมและช่วยพาผู้อ่านให้ได้เข้าไปร่วมรู้เห็นเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกของผู้เสียหายได้ด้วย การให้ตัวละครหญิงเป็นตัวละครเอกยังอาจสื่อได้ว่า ผู้หญิงควรหันกลับมาทบทวนบทบาทของตนในการเรียนรู้กฎหมายและการตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างที่เจตียาท้า

บรรณานุกรม

หนังสือ

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์.(2553). คำอธิบาย หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการ
ดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา. กรุงเทพฯ: พลสยาม.

จรัญ โฆษณานันท์. (2555).นิติปรัชญาแนววิพากษ์. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ช่อมณี. (2554). รากบุญ. กรุงเทพฯ : แสงดาว.

ชุติมา ประภาสวุฒิสาร. (2552). ความเจ็บที่ส่งเสียง: ผู้หญิงกับความรุนแรงทางเพศในวรรณกรรม
ไทยร่วมสมัย ใน สุวรรณ สถาอานันต์ (บ.ก.) **ความเป็นธรรมเชิงวรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ:
วิภาษา.

พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์. (2542). Feminist Legal Theory. **ดุษฎา**, 46(2).

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2549). **นิติศาสตร์ไทยเชิงวิพากษ์**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

Michael Foucault. (2559). Truth and Power ใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์. **ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์
ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bartlett, Katherine. (2542). Feminism Legal Methods. ใน พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์,
“Feminist Legal Theory”, **ดุษฎา**, 46(2), หน้า 93.

เว็บไซต์

ยุทธชัย สว่างสมุทรชัย. (2512). **นัดพบนักเขียน : งานเขียนสะท้อนสังคม ผ่านปลายปากกา
‘ช่อมณี’**. สืบค้นวันที่ 29 กรกฎาคม 2560, จาก [www.all-magazine.com/allMagazine/
tabid/106/articleType/ArticleView/articleId/2464/--.aspx](http://www.all-magazine.com/allMagazine/tabid/106/articleType/ArticleView/articleId/2464/--.aspx)

Translated Thai References

Bibliography

Bartlett, Katherine.(1999). **Feminism Legal Methods** in Pannarairat Srichairat, Feminist Legal Theory, **Dulapaha**, 46(2), Page 93.

Chomane. (2011). **Rakboon**. Bangkok : Saengdao.

Chutima Pragatwutisarn. (2009) “Silent Voices: Women and Sexual Violence in Contemporary Thai Literature” In **Literary Fairness**. Suwanna Satha-Anand, ed. Bangkok : Viphasa.

Jaran Kosananan. (2012). **Critical Legal Philosophies**. Bangkok : Nititham.

Kietkajorn Vajanasawat. (2010). **The Description on the Law of Criminal Procedure in the Pre-trial Stage**. Bangkok: PolSiam.

Michael Foucault. (2016). “Truth and Power”, in Suradech Chotiudompant. **Theory of Western Literary Review in the Twentieth Century**. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Pannarairat Srichairat. (1999)“Feminist Legal Theory”, **Dulapaha**. 46: (2).

Somchai Preechasilpakul. (2006). **Thai Critical Legal Studies**. Bangkok : Winyuchon.

Website

Yuttachai Sawangsamutchai. (1969). **Meeting with the author : Social reflection through the tip of the pen of ‘Chomane’**. Retrived 29th July, 2017, from www.all-magazine.com/allMagazine/tabid/106/articleType/ArticleView/articleId/2464/--.aspx

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา 1 ถนนอุทงนอก แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300 เมล์ติดต่อ: jiraporn.ad@ssru.ac.th

Affiliation: Faculty of Humanities and Social Sciences, Suan Sunandha Rajabhat University,

1 U-Thong nok Road, Dusit, Bangkok 10300 Thailand 57100 E-mail: jiraporn.ad@ssru.ac.th